

KONTRA, Miklós – NÉMETH, Miklós – SINKOVICS, Balázs (eds.): *ELMÉLET ÉS EMPÍRIA A SZOCIOLINGVISZTIKÁBAN*. Budapest: Gondolat Kiadó 2013. 565 s.
Teória a empiria v sociolingvistiké: Výber z príspevkov 17. maďarskej sociolingvistickej konferencie v Szegede konanej od 30. augusta do 1. septembra 2012.

Maďarská sociolingvistická konferencia sa prvýkrát uskutočnila v roku 1988 v Budapešti. Odvtedy sa organizuje pravidelne (do roku 1996 každoročne, odvtedy každé dva roky) vždy na inom mieste v Maďarsku alebo susedných krajinách. Stretávajú sa na nej sociolingvistiky a sociolingvisti venujúci sa maďarčine (a ďalším ugrofínskym jazykom) v celej Karpatskej kotline i mimo nej.

V r. 2012 sa na 17. maďarskej sociolingvistickej konferencii v Szegede zúčastnilo 96 registrovaných účastníkov a účastníčok. 60 ich bolo z Maďarska a 36 z iných krajín. Názov a hlavná téma konferencie zneli *Pohľad na jazyk, teória a metódy v sociolingvistických výskumoch* (*Nyelvszemlélet, elmélet és módszerek az élfőnyelvi kutatásokban*). Cieľom konferencie bolo zamyslieť sa nad metodologickými problémami výskumu a nad tým, či existuje spoločná sociolingvistická metodológia. Editori dostali 51 rukopisov, z ktorých bolo na vydanie v anonymnom posudzovaní odporučených 37 a v zborníku nakoniec uverejnených 33.

Napriek dlhoročnej tradícii maďarského sociolingvistického výskumu zo zborníka vyplýva, že medzi bádateľmi a bádatelkami existuje potreba obhajovať toto odvetvie jazykovedy. Prejavuje sa to už v príspevku Lászlóa Cseresnyésiho, ktorý odznel na konferencii ako plenárna prednáška. Cseresnyési predovšetkým obhajuje výskum živého jazyka a pragmatiku pred výskumom generatívnej gramatiky. Vysvetľuje tri marginalizačné techniky uplatňované pri znižovaní významu sociolingvistických výskumov v Maďarsku: 1) vyčleňovanie sociolingvistiky z jazykovedných oblastí jej označovaním ako nejazykovednej disciplíny – odvetvia filozofie, sociológie, pragmatiky, 2) rozpor medzi jazykovou kultúrou a sociolingvistikou, ktoré sa obe zaoberajú používaním jazyka a 3) manipulácia s termínom aplikovaná lingvistika, ktorá býva vyčleňovaná zo všeobecných jazykovedných podujatí. Podľa Cseresnyésiho táto situácia pripomína celkom zbytočný boj, pretože v iných krajinách sa takéto prúdy v jazykovede chápu ako školy, ktoré majú svoje inštitúcie, osobnosti a pod. a dokážu vedľa seba nekonfliktne fungovať a zároveň sú považované za rovnocenné.

Zvonka sa situácia sociolingvistiky v Maďarsku javí ako stabilná. Sociolingvistické témy bývajú súčasťou Medzinárodného kongresu maďarskej jazykovedy (Nemzetközi Magyar Nyelvtudományi Kongresszus), samostatne funguje Združenie maďarskej aplikovanej jazykovedy a pedagogiky (Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete – Hungarian Association of Applied Linguists and Language Teachers), ktoré každoročne (už 23 rokov) organizuje kongres pre svojich členov a členky a širšiu odbornú verejnosť, a samozrejme pravidelne býva organizovaná aj Maďarská sociolingvistická konferencia.

Na konferencii prebiehalo okrem plenárnych prednášok vždy niekoľko paralelných sekcií. Príspevky v sekciách boli tematicky príbuzné. V posledný deň konferencie prebiehali paralelne tri workshopy: Slang a sociolingvistika; Jazykové premenné, používanie jazyka, priestorovosť; Uralské jazyky – sociolingvistické teórie a metódy. V zborníku sa táto koncepcia výrazne narušila. Na úvod sú síce zaradené dve plenárne prednášky, potom ale nasleduje väčšina príspevkov v abecednom poradí podľa mien autorov a autoriek a v ďalších dvoch sa

mostatných častiach sú príspevky z workshopov radené čiastočne abecedne.¹ Príspevky z workshopov sa venujú čiastkovým témam. Jeden workshop sa venoval premenným v jazyku, používaniu jazyka a priestorovosti (prevažne z dialektologického hľadiska), druhý sociolingvistickým teóriám a metódam v uralských jazykoch (udmurtskom a komijsko-permskom jazyku). Z tretieho workshopu (Slang a sociolingvistika) sa do zborníka dostali len dva príspevky a tie boli zaradené abecedne medzi všeobecné texty. Dôležitým doplnkom zborníka sú fotografie z konferencie aj zo sprievodných podujatí, ktoré sú sice menej formálne, ale dobre vystihujú konferenčnú atmosféru.

Zostavovatelia mohli vzhľadom na rozmanitosť príspevkov zvoliť minimálne dva iné prístupy rozdelenia zborníka. Na jednej strane by sa dali príspevky zostaviť podľa toho, či sú teoreticky alebo empiricky zamerané, na druhej strane podobne ako na konferencii by mohli byť rozdelené do podkapitol podľa tém (napr. dialektológia, historická sociolingvistika, jazyk a vzdelávanie, jazyková asimilácia a pod.). Prispelo by to k ľahšej orientácii v texte a aj kontextovejšiemu čítaniu. Prístup zostavovateľov však pravdepodobne vychádzal z toho, že témy jednotlivých príspevkov nie sú jednoznačné a mnohé by sa dali zaradiť do viacerých podtém. Ak by sa podtémy charakterizovali príliš úzko, v jednotlivých kapitolách by boli len 2 – 3 príspevky.

Zo zamerania príspevkov v zborníku sa ukazuje, že medzi hlavné témy sociolingvistického výskumu v Maďarsku a krajinách, kde je maďarčina menšinovým jazykom, patrí výskum jazykovej identity, jazykovej asimilácie či jazykového správania viacjazyčných spoločností.

V zborníku sú zaradené príspevky približujúce jazykovú situáciu Maďarov na Slovensku (János Bauko, Boglárka Bilász, Katalin Misad), Maďarov na Ukrajine (Anita Molnár), Rumunov v Maďarsku (Anna Borbély) či počujúcich detí nepočujúcich rodičov (Julianna Bokor). Veľmi zaujímavé jazykové spoločenstvo predstavuje príspevok Évy Borbály Heltaiovej *Jazyková asimilácia a migrácia v jednom viacjazyčnom spoločenstve (Nyelvcseré és migráció egy többnyelvű hazai beszélőközösségben)*. Zachytáva situáciu maďarskej dediny Geresdlak s počtom obyvateľov 950, kde vzniklo spoločenstvo, ktoré sa dá označiť novým pojmom *superdiverzita* (Heltai ho používa v súlade s konceptom Jana Blommaerta). Táto nová podoba diverzity vzniká v dôsledku sezónnej migrácie. V dedine pomaly klesal počet obyvateľov a staré domy si začali kupovať chalupári, okrem Maďarov aj Nemci (potomkovia či príbuzní vystáhovalcov aj iní) a Fíni. Tým sa viacjazyčnosť dediny značne posilnila. Primárnym cieľom Heltaiovej výskumu bolo skúmanie jazykovej asimilácie nemeckého a rómskeho obyvateľstva v dedine metódou pološtruktúrovaného sociolingvistického interview (zisťuje sa ním jazyková biografia, používanie jazykov a jazykové postoje respondentu/respondentky). Neskôr do svojho výskumu zaradila aj finske obyvateľstvo dediny. Výsledky jej výskumu ukazujú, že prírastkom nemecky hovoriaceho obyvateľstva sa v dedine posilňuje nemčina na viacerých komunikačných úrovniach (susedská komunikácia, nápisy). Rómčina sa naopak vytráca aj z používania Rómov, má nízku prestíž. Zvýšiť by sa podľa Heltaiovej dala prítomnosťou rómčiny v kultúrnych podujatiach obce a keby sa stala súčasťou verejných nápisov. Poznatky z tohto výskumu sa dajú aplikovať na ďalšie superdiverzné európske obce.

¹ V sekcii *Uralské jazyky – sociolingvistické teórie a metódy* je na úvod neabecedne presunutý príspevok Katalin Sipőczovej a Sándora Szeverényiho, ktorý má vstupný charakter a rovnomenný názov ako kapitola.

V nečakane novom kontexte sa dá čítať príspevok Istvána Csernicska *Ukrajinská sociolingvistická teória v zrkadle posudzovania suržiku (Az ukrán szociolingvisztika nyelvszemlélete a szurzik megítélésének tükrében)* približujúci jazykovú situáciu na Ukrajine. Príspevok sa dnes javí ako výborný doplnok poznania súčasnej ukrajinskej reality, je informačný a má medzinárodný rozmer. Osvetľuje fakty týkajúce sa nielen materinského jazyka obyvateľstva Ukrajiny, ale aj používania jazyka v obvyklých skúmaných sférach (v rodine, na ulici, v práci). Popri ukrajinčine a ruštine sa pozornosť zameriava aj na suržik (jazykovú varietu vyznačujúcu sa miešaním ruštiny a ukrajinčiny, niekedy označovanú aj ako sociolekt, používanú v niektorých častiach Ukrajiny), ktorý býval z výskumov vynechávaný.

K najprovokatívnejším metodologickým príspevkom patrí text Miklósa Kontru „*Jazykoveda môže zaniknúť*“ (Walt Wolfram) – *a jazykové údaje?* („*A nyelvészet eltűnhet*“ (Walt Wolfram) – *és a nyelvi adatok?*), v ktorom sa na základe opisu vlastných skúseností s problémami návratu k dátam autor pýta, ako uchovávať jazykové údaje zo sociolingvistickej výskumov tak, aby boli použiteľné aj v budúcnosti. Hovorí o tom aj v technologickej, aj v procesnej rovine. Používanie najmodernejšej technológie nezaručuje, že sa rovnaká bude používať aj o desať rokov, otázne zostáva, či s príchodom nových technológií treba vždy konvertovať celý digitálny archív na nové médium. Kontra prezentuje potrebu archívu – inštitúcie, ktorá by sa starala o uchovávanie dát a ich potrebnú údržbu, avšak vyslovuje aj obavu o možnosti jeho realizácie z dôvodu ochrany osobných údajov respondentov a respondentiek v sociolingvistických výskumoch. Otázky, ktoré si Kontra kladie vo svojom príspevku, sú vysoko aktuálne nielen pre maďarský kontext.

K metodologickým príspevkom by sa dali radiť aj texty venované historickej sociolingvistike Enikő Gréczi-Zsoldosovej (jej príspevok je akousi obhajobou tohto odvetvia) a Miklósa Németha (ktorý načrtáva dejiny historickej sociolingvistiky) a podobne slangu Tamása Kisa (obhajoba skúmania slangu) a Dávida Szabóa (o metodologických otázkach výskumov slangu v posledných rokoch).

Zborník *Teória a empiria v sociolingvistike* predostiera čitateľom a čitateľkám najaktuálnejšie teoretické problémy maďarskej sociolingvistiky a poskytuje prehľad najnovších výskumov z viacerých jej oblastí. Svojím zameraním na jazykovú identitu a viacjazyčnosť či situáciu Maďarov v kontakte s inými jazykmi dosahuje aj za hranice Maďarska.²

Lucia Satinská

Jazykovedný ústav E. Štúra SAV, Bratislava

² 18. maďarská sociolingvistická konferencia sa bude konať 18. – 20. septembra 2014 v Nitre pod záštitou Ústavu maďarskej jazykovedy a literárnej vedy Fakulty stredo európskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, občianskeho združenia László A. Aranya v Nitre a občianskeho združenia Gramma so sídlom v Dunajskej Stredě. Jej názov a zároveň ústredná téma je Výskum živého jazyka – tradície a perspektívy.

JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS

JAZYKOVEDNÝ ÚSTAV ĽUDOVÍTA ŠTÚRA
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

1

ROČNÍK 65, 2014

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o.